

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра соціології

РЕВУЦЬКА ДАР'Я АНДРІЙВНА

УДК 316.74:37

**ЖИТТЄВІ ПЛАНИ ТА СТРАТЕГІЇ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ
СТУДЕНТІВ-СТАРШОКУРСНИКІВ**

Спеціальність 054 – Соціологія

Автореферат
кваліфікаційної роботи на здобуття другого (магістерського)
рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою
спеціальності 054 «Соціологія»

Миколаїв – 2021

Дипломною роботою є рукопис.

Робота виконана в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Рожанська Наталя Володимирівна,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили.

Рецензент: кандидат політичних наук, доцент
Громадська Наталя Анатоліївна.

Захист магістерської роботи відбудеться 25 лютого 2021 року о
10 годині на засіданні екзаменаційної комісії Чорноморського
національного університету імені Петра Могили в аудиторії 10-306 за
адресою: м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

З роботою можна ознайомитися в бібліотеці Чорноморського
національного університету імені Петра Могили за адресою:
м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Науковий керівник

Н. В. Рожанська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Акцентування уваги в рамках соціологічних досліджень на проблемі формування життєвих планів та стратегій студентської молоді пов'язано як із збільшеним різноманіттям соціальних каналів, способів входження молоді у сучасне суспільство, так і з зростаючою різноманітністю форм професійної освіти, з розвитком специфічного молодіжного ринку праці та способів працевлаштування молоді. В умовах свободи вибору в освітній сфері, збільшення конкуренції в системі освіти, комерціалізації освітньої діяльності співіснують різноспрямовані тенденції. З одного боку, зростає пропозиція і збільшуються можливості отримання вищої освіти, з іншого – реаліями вільного ринку праці є досить обмежена пропозиція вакансій для фахівців з вищою професійною освітою поряд з високими вимогами до досвіду і стажу професійної діяльності. У зв'язку з цим в сучасному українському суспільстві зростає розчарування студентської молоді в соціально-економічній затребуваності обраних ними спеціальностей.

Життєві стратегії студентів старших курсів характеризуються складною структурою, важливими елементами якої виступають освітній, трудовий компонент, міграційні установки, накопичення соціально-комунікаційного капіталу, які реалізуються в подальшій ціле-раціональній або ціннісно-раціональній діяльності. В умовах соціальної невизначеності процес формування і реалізації життєвих стратегій студентів-старшокурсників являє собою простір ризику, а отже представляє значний інтерес для соціологічної науки.

Мета дослідження: охарактеризувати життєві плани та стратегії сучасних українських студентів-старшокурсників.

Досягнення поставленої мети зумовило вирішення наступних дослідницьких завдань:

1. Визначити зміст поняття життєвої стратегії та пояснити її зв'язок з життєвими планами особистості.

2. Описати досвід соціологічного дослідження життєвих планів та стратегій сучасної молоді.

3. Розробити методологічні основи соціологічного дослідження життєвих планів та стратегій студентів-старшокурсників.

4. З'ясувати життєві плани сучасних студентів.

5. Розглянути життєві стратегії сучасних студентів.

6. Визначити фактори, що впливають на формування життєвих планів та стратегій сучасної студентської молоді.

7. Охарактеризувати життєві плани студентів-старшокурсників ЧНУ ім. П.Могили.

8. Виявити життєві стратегії студентів-старшокурсників ЧНУ ім. П.Могили.

Об'єкт дослідження: життєві плани та стратегії студентів.

Предмет дослідження: життєві плани та стратегії сучасних українських студентів-старшокурсників.

Специфіка джерельної бази. Теоретичну базу дослідження складають монографії, автореферати дисертацій, статті науковців, що вивчали життєві плани та стратегії сучасної студентської молоді. Емпіричну базу дослідження складають результати емпіричних соціологічних досліджень, а також дані авторського дослідження.

Методи дослідження. Завдання, що поставлено в роботі, визначили вибір методів дослідження, зокрема серед теоретичних – аналіз літератури, порівняння, класифікація, узагальнення; серед емпіричних – Інтернет-опитування.

Наукова новизна дослідження. Шляхом проведення емпіричного соціологічного дослідження:

1) охарактеризовано життєві плани студентів-старшокурсників ЧНУ ім. П.Могили;

2) виявлено життєві стратегії студентів-старшокурсників ЧНУ ім. П.Могили.

Практична значимість результатів дослідження. Положення й висновки дипломної роботи можуть бути використані студентами для підготовки до семінарських занять з таких дисциплін, як соціологія освіти, соціологія особистості,

при написанні наукових робіт та статей, а також для подальшого дослідження даної проблеми.

Апробація результатів дослідження. Результати дипломного дослідження пройшли апробацію на всеукраїнській науково-практичній конференції «Могилянські читання – 2020» (Миколаїв, 2020). На цій конференції авторкою була представлена доповідь на тему «Теоретичні основи соціологічного дослідження життєвих планів та стратегій сучасних студентів» та опубліковано її тези.

Структура дипломної роботи відповідає поставленій меті та визначеним завданням і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 80 сторінок, з них 60 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, основні завдання дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення дослідження, надано дані про апробацію одержаних результатів.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні основи соціологічного дослідження життєвих планів та стратегій студентів-старшокурсників»** проаналізовано зміст основних понять, які використовуються в роботі, викладено досвід наукового дослідження життєвих планів та стратегій сучасної молоді та розроблено методологічні основи їх соціологічного дослідження.

У *підрозділі 1.1. «Поняття життєвої стратегії та її зв'язок з життєвими планами особистості»* було розглянуто різні точки зору на визначення поняття життєвої стратегії. Узагальнивши їх, можна стверджувати, що стратегія життя – система перспективного орієнтування особистості в житті, що має динамічний характер відповідно до конкретного задуму і певних умов соціокультурного розвитку.

У підрозділі 1.2. «Досвід соціологічного дослідження життєвих планів та стратегій сучасної молоді» зроблено огляд праць вітчизняних та зарубіжних науковців, які досліджували дану проблематику.

У підрозділі 1.3. «Методологічні основи соціологічного дослідження життєвих планів та стратегій студентів-старшокурсників» описано методи, які використовували вчені для дослідження життєвих планів та стратегій сучасної молоді. Запропоновано авторський підхід до соціологічного дослідження життєвих планів та стратегій сучасних українських студентів-старшокурсників.

У другому розділі «Життєві плани та стратегії сучасних студентів: аналітичний розгляд» проаналізовано життєві плани та стратегії сучасних студентів та визначено фактори, що впливають на їх формування.

У підрозділі 2.1. «Життєві плани сучасних студентів» узагальнено результати досліджень життєвих планів сучасних студентів, проведених вітчизняними та зарубіжними вченими.

У підрозділі 2.2. «Життєві стратегії сучасних студентів» узагальнено результати досліджень життєвих стратегій сучасних студентів, проведених вітчизняними та зарубіжними вченими.

У підрозділі 2.3. «Фактори, що впливають на формування життєвих планів та стратегій сучасної студентської молоді» визначено фактори, що мають вплив на формування життєвих планів та стратегій сучасної студентської молоді.

У третьому розділі «Життєві плани та стратегії студентів-старшокурсників ЧНУ ім. П.Могили: емпіричний аналіз» наведено результати проведеного автором емпіричного соціологічного дослідження.

У підрозділі 3.1. «Життєві плани студентів-старшокурсників ЧНУ ім. П.Могили» наведено першу частину результатів проведеного автором Інтернет-опитування серед студентів 4-6 курсів Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Отримані результати дали можливість скласти наукове уявлення про основні складові життєвих планів студентів-старшокурсників ЧНУ ім. П.Могили.

У підрозділі 3.2. «Життєві стратегії студентів-старшокурсників ЧНУ ім. П.Могили» наведено другу частину результатів проведеного автором Інтернет-опитування серед студентів 4-6 курсів Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Отримані результати дали можливість скласти наукове уявлення про життєві стратегії студентів-старшокурсників ЧНУ ім. П.Могили.

У **висновках** наведено в узагальненому вигляді результати досліджень, які стосуються життєвих планів та стратегій сучасних українських студентів-старшокурсників.

ВИСНОВКИ

1. Визначено зміст поняття життєвої стратегії та пояснено її зв'язок з життєвими планами особистості. На сьогодні в соціально-гуманітарних науках існує декілька визначень поняття «життєва стратегія». Життєва стратегія визначається як:

- спосіб свідомого планування і проектування людиною свого життя за допомогою поетапного формування її майбутнього;

- спосіб буття, система цінностей і цілей, реалізація яких дозволяє людині зробити її життя найбільш ефективним;

- індивідуальний спосіб проектування і реалізації людиною життєвих цілей у часовій перспективі з урахуванням своїх ціннісних орієнтацій, потреб, особистісних якостей, смислів власного життя;

- усвідомлено заплановані і спроектовані найближчі і віддалені життєві плани особистості на майбутнє, які базуються на термінальних і інструментальних цінностях-цілях і умовах, що сприяють її самопросуванню і підвищенню рівня якості її життя та ін.

3 поняттям життєвої стратегії тісно пов'язана концепція життєвих планів, що розробляється в зв'язку з вивченням проблем включення молоді в соціальну структуру.

2. Описано досвід соціологічного дослідження життєвих планів та стратегій сучасної молоді. Аналіз наукової літератури

показав, що вивчення життєвих планів та стратегій сучасної молоді відбувається у різних напрямках. Зокрема, О.М. Дудіна та М.О. Олексєєв співвіднесли образ майбутнього і життєві стратегії сучасної студентської молоді. Н. Тімербулатова проаналізувала життєві стратегії студентської молоді в регіональному соціумі. Є. В. Аршинова та М. А. Білан визначили ціннісно-сміслові складові життєвих стратегій студентів вузу. Автори виділили і описали відмінності фаталістичної, конформістської, цілеспрямованої життєвих стратегій, які полягають в способі планування майбутнього, сформованості образу майбутнього, сформованості основних життєвих цілей, ступенем свідомості та задоволеності життям, здатності самостійно контролювати події свого життя і нести за них відповідальність.

Встановлено, що в даний час вітчизняними та закордонними вченими активно вивчаються життєві стратегії студентів окремих спеціальностей. Зокрема, І.С. Морозова та О.В. Євсєєнкова запропонували інтегральний показник оптимальності життєвих стратегій, емпірично побудували і описали типологію життєвих стратегій студентів-психологів, розглянули особливості розвитку життєвих стратегій студентів цієї спеціальності в період навчання у ЗВО з 1-го по 4-й курс. Яскравий інтерес дослідників проявляється також до життєвих стратегій студентів медиків.

3. Розроблено методологічні основи соціологічного дослідження життєвих планів та стратегій студентів-старшокурсників. Соціологічний підхід до вивчення життєвих стратегій особистості полягає в дослідженні цих стратегій в контексті інституціональних процесів, структур і механізмів. Соціологія, будучи переважно емпіричною наукою, велику увагу приділяє не стільки теоретичному аналізу, скільки практичній реалізації життєвої стратегії, тобто розглядає її переважно не як пізнавальну теоретико-методологічну конструкцію, а як феномен реального соціального життя. В сучасній соціології для дослідження життєвих планів та стратегій молоді використовуються як кількісні, так і якісні методи. Для емпіричного дослідження життєвих планів та

стратегій сучасних українських студентів-старшокурсників автором обрано метод Інтернет-опитування.

4. З'ясовано життєві плани сучасних студентів. У соціології життєві плани молоді розглядаються з точки зору перспективної реалізації інтересів особистості, що складаються під впливом різних факторів, що формують свідомість. Через призму особистого сприйняття оточуючих умов і можливостей студентська молодь оцінює суспільні потреби і, враховуючи їх, формує свої життєві плани. При цьому система освіти є головною сполучною ланкою між планами і інтересами молоді та суспільними потребами.

5. Розглянуто життєві стратегії сучасних студентів. Життєва стратегія розглядається в сучасній соціології як один із проявів функції соціального орієнтування людини в соціальному просторі. Специфіка виконання даної функції життєвої стратегії полягає в тому, що вона, на відміну від повсякденного і ретроспективного орієнтування, концентрує свідомість на майбутньому.

Опитування студентів, проведені соціологами на різних етапах їх навчання, дали можливість виявити особливості життєвих стратегій студентів різних курсів. З'ясовано, що студенти старших курсів більшою мірою впевнені в собі і більш осмислено підходять до свободи вибору власного життєвого шляху, ніж студенти молодших курсів. Дослідження з метою виявлення основних життєвих стратегій студентів, що виникають під впливом суб'єктивних і об'єктивних факторів, допомогли виділити такі типи стратегій студентів: інтелігенти, цаплички, лідери, сім'янини та змішаний тип.

6. Визначено фактори, що впливають на формування життєвих планів та стратегій сучасної студентської молоді. Серед основних факторів можна назвати внутрішню мотивацію студентів, їх активність, самооцінку і ціннісні орієнтації.

7. Охарактеризовано життєві плани студентів-старшокурсників ЧНУ ім. П.Могили. Для цього автором було проведене Інтернет-опитування із використанням Google-форми (n=60) серед студентів 4-6 курсів ЧНУ ім. П.Могили. В основу даного дослідження було покладене розуміння життєвих планів

як сукупності рішень особистості, що стосуються цілей і способів їх досягнення в значущих сферах життя: особистісній, кар'єрній, сімейній. Анкета, розроблена автором, включала відповідні блоки питань.

Аналіз результатів дослідження показав, що більшість опитаних студентів після закінчення навчання збираються працювати за спеціальністю (або на власному підприємстві, або за наймом). Більшість опитаних старшокурсників вже мають плани щодо місця проживання після закінчення навчання, укладення шлюбу та наявності дітей. Найбільш важливими напрямками особистісного самовдосконалення для опитаних є інтелектуальний розвиток, бізнес-навички та фізичний розвиток.

8. Виявлено життєві стратегії студентів-старшокурсників ЧНУ ім. П.Могили. В основу емпіричного дослідження, проведеного автором, було покладене розуміння життєвої стратегії як структури життєвих цілей, розгорнутої у часовій перспективі психологічного майбутнього. Анкета, розроблена автором, включала список з 16 життєвих цілей, важливість кожної з яких респонденти оцінювали у найближчі півроку, через 3 роки та через 10 років.

Аналіз результатів показав, що у короткостроковій перспективі для опитаних старшокурсників найбільш важливим є досягнення таких цілей: 1) розвиватися як особистість, 2) піклуватися про своє здоров'я, 3) знайти своє покликання у житті. У середньо-терміновій перспективі для опитаних студентів найбільш важливим є досягнення таких цілей: 1) розвиватися як особистість, 2) стати відомим, 3) піклуватися про своє здоров'я і робити добро для інших людей. У довготерміновій перспективі для опитаних найбільш важливим є досягнення таких цілей: 1) робити добро для інших людей, 2) піклуватися про своє здоров'я, 3) сприяти розвитку суспільства.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Рожанська Н. В., Ревуцька Д. А. Теоретичні основи соціологічного дослідження життєвих планів та стратегій сучасних студентів // Могилянські читання – 2020: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти: XXIII Всеукр. наук.-практ. конф.: тези доп.: теоретико-методологічні основи розвитку когнітивної та емоційної сфер як фактора психічного здоров'я особистості, соціокультурні процеси в сучасних вимірах, 16-20 листоп. 2020 р. ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. – С. 26-28.

АНОТАЦІЇ

Ревуцька Д. А. Життєві плани та стратегії сучасних українських студентів-старшокурсників. – На правах рукопису.

Наукова робота на здобуття кваліфікації магістра за спеціальністю 054 «Соціологія». – Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2021.

Магістерська робота присвячена дослідженню життєвих планів та стратегій сучасних українських студентів-старшокурсників.

У магістерській роботі визначено зміст поняття життєвої стратегії та пояснено її зв'язок з життєвими планами особистості. Описано досвід соціологічного дослідження життєвих планів та стратегій сучасної молоді. Розроблено методологічні основи соціологічного дослідження життєвих планів та стратегій студентів-старшокурсників. Виявлено життєві плани і стратегії сучасних студентів. Визначено фактори, що впливають на формування життєвих планів та стратегій сучасної студентської молоді. Охарактеризовано

життєві плани та стратегії студентів-старшокурсників ЧНУ ім. П.Могили.

Ключові слова: життєві плани, життєві стратегії, студенти-старшокурсники, студентська молодь.

Revutska D. A. Life Plans and Strategies of Modern Ukrainian Senior Students. – Manuscript.

Scientific work to obtain a master's degree in specialty 054 “Sociology”. – Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv, 2021.

The master's thesis is devoted to the study of life plans and strategies of modern Ukrainian senior students.

The master's thesis defines the content of the concept of life strategy and explains its connection with the life plans of the individual. The experience of sociological research of life plans and strategies of modern youth is described. Methodological bases of sociological research of life plans and strategies of senior students are developed. Life plans and strategies of modern students are revealed. The factors influencing the formation of life plans and strategies of modern student youth are identified. The life plans and strategies of senior students of Petro Mohyla Black Sea National University are characterized.

Key words: life plans, life strategies, senior students, student youth.

Підп. до друку 17.02.2021.
Формат 60×84¹/₁₆.
Гарнітура «Times New Roman».

.

